

ศึกษาพัฒนาการและการปรับตัวของโรงเรียนปอเนาะ
ในบริเวณคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร
The Development and Adaptation of Pondok Schools in the Khlong Saen
Saep Area, Bangkok

สมศักดิ์ วงษ์สมัน* อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต*
Somsak Wongsaman* Ibrahim Narongraksakhet*
คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*
Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University*

Received Much 26, 2025 Revise May 26, 2025 Accepted June 3, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและการปรับตัวของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบ ข้อมูลได้จากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสารที่ศึกษาผู้เอกสารปฐมภูมิ ซึ่งได้แก่ เอกสารราชการหรือหนังสืออนุสรณ์ที่นำเสนอประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิ นั้นประกอบด้วยผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการปรับตัวปอเนาะ

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบมีรูปแบบที่คล้ายกับสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าชาวมลายูมุสลิมที่อพยพจากปัตตานีขึ้นมายังบริเวณคลองแสนแสบในช่วงปี พ.ศ. 2329 ได้นำอัตลักษณ์ของตนมายังพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งหนึ่งในอัตลักษณ์ดังกล่าวคือ การจัดให้มีสถานที่ในการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาเป็นวิถีชีวิต สถานที่ดังกล่าวก็คือสถาบันศึกษาปอเนาะ การเกิดขึ้นของปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบมีที่มาคล้ายกับการเกิดขึ้นของปอเนาะในปัตตานี กล่าวคือเมื่อมีผู้รู้และผู้รู้ในที่หน้าที่ต้องการเผยแพร่ความรู้ ผู้เรียนจึงมักจะตามไปเรียนที่บ้านของผู้รู้ และต่อมาก็สร้างบ้านเล็กๆ อยู่ในบริเวณใกล้ ๆ บ้านของผู้รู้ เมื่อเวลาผ่านไปบ้านเหล่านั้นก็พัฒนามาเป็นปอเนาะ โรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบในกรุงเทพมหานครไม่ได้อยู่ภายใต้ระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ แต่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน เป็นโรงเรียนนอกระบบประเภทสอนศาสนา แต่ผู้คนส่วนใหญ่มักจะเรียกสถาบันแห่งนี้จนติดปากว่า “โรงเรียนปอเนาะ” ในปัจจุบันโรงเรียนปอเนาะบริเวณคลองแสนแสบที่ยังคงดำเนินการอยู่มี 4 โรงเรียนคือ 1.โรงเรียนมิฟตาฮุลอุลุมิดดินียะห์ เขตวัฒนา 2. โรงเรียนริดวานุ่นอิสลาม เขตบางกะปิ 3.โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 2 เขตสะพานสูง 4.โรงเรียนศาสนศึกษา เขตหนองจอก หากศึกษาถึงรูปแบบการปรับตัวของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบพบว่า โรงเรียนปอเนาะจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจ สังคม นโยบายของทางภาครัฐ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศซาอุดีอาระเบีย ประเทศอียิปต์ และประเทศมาเลเซีย ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนปอเนาะส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเหล่านี้

คำสำคัญ โรงเรียนปอเนาะ พัฒนาการ การปรับตัว

Abstract

This research aims to study the development and adaptation of the Pondok schools in the Khlong Saen Saeb area of Bangkok. The data were obtained through documentary research and in-depth interviews with experts. The researcher focused mainly on primary documents, namely, government documents or commemorative books that present the history of the school while the experts comprised individuals with deep knowledge regarding the background of the traditional Pondok.

The research found that the model of Pondok schools in the Khlong Saen Saeb area are similar to that of the Pondok institution in southern Border provinces of Thailand. This similarity may be due to the fact that Malay-Muslim immigrants, who migrated from Pattani to Bangkok in B.E. 2329, carried with them their cultural identity. One key aspect of that identity was the establishment of a space for the pursuit of knowledge as a way of life. That educational institution was the Pondok. The emergence of the Pondok in the Khlong Saen Saeb area shared a similar origin to that in Pattani. In essence, when a knowledgeable individual, whose role was to disseminate knowledge, became prominent, learners tended to gather at his house. Subsequently, a Pondok institution was established in the vicinity of that residence. Over time, these houses gradually developed into the Pondok. Actually, Pondok schools in the Khlong Saen Saeb area of Bangkok do not operate under the regulations of the Ministry of Education concerning Pondok institutions, because they are governed under the Private School Act as non-formal religious schools. Nevertheless, people commonly refer to these institutions by the name “Pondok School.” At present, there are four operational Pondok schools there, namely, 1. Miftahul Uloom Diniyah School in Watthana; 2. Ridwanun Islam School in Bang Kapi; 3. Maso Hatutdin 2 School in Saphan Sung; and 4. Madrasat al-Dirasah al-Diniyah School in Nong Chok. An examination of the adaptive models of the Pondok schools in this area reveals that these institutions have had to adjust in response to shifts in economic conditions, societal changes, and government policies, as well as modifications in the education systems of foreign countries particularly in Saudi Arabia, Egypt, and Malaysia. Where majority of Pondok’s personnel have been educated.

Key Words Pondok, Development, Adaptation

บทนำ

ปอเนาะถือเป็นสถาบันการศึกษาอิสลามที่มีและดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานเคียงคู่ชุมชนมุสลิม อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณคลองแสนแสบ โรงเรียนปอเนาะหรือบางครั้งก็เรียกว่าปอเนาะเพียงอย่างเดียวถือเป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาและส่งต่อวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น นับตั้งแต่บรรพบุรุษที่ได้อพยพมาจากภาคใต้เมื่อครั้งรัฐปัตตานีพ่ายแพ้สงครามต่อสยามในปีพ.ศ.2329 การอพยพไม่ได้เคลื่อนย้ายผู้คนเท่านั้น แต่มีการเคลื่อนย้ายวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมตามมาด้วย หนึ่งในอัตลักษณ์สำคัญของชาวมลายูมุสลิมที่บ่งบอกถึงทางความเชื่อความศรัทธาคือ การมีสถาบันศึกษาปอเนาะ หรือที่เรียกกันว่า "โรงเรียนปอเนาะ" อันเป็นสถานศึกษาศาสนาอิสลามที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน

คลองแสนแสบมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการอพยพของชุมชนมุสลิมในช่วงต้น ยุครัตนโกสินทร์ ชุมชนมุสลิมริมคลองแสนแสบมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับวัฒนธรรมและศาสนาอิสลาม โดยมีโรงเรียนปอเนาะเป็นศูนย์กลางของการศึกษาที่มีผลต่อการดำรงชีวิตตามหลักของศาสนา อีกทั้งพื้นที่แห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของมัสยิด และชุมชนมุสลิมที่สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชาวมลายูมุสลิมมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนถึงความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้

ในอดีต โรงเรียนปอเนาะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ในเรื่องหลักการศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มุสลิมทุกคนต้องร่วมรับผิดชอบ หลักสูตรมีความยืดหยุ่นและไม่มีโครงสร้างที่แน่นอน ไม่มีตารางเรียนหรือเวลาสอนที่ชัดเจน ไม่มีการแบ่งระดับชั้นเรียน และไม่มีระบบการวัดและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม อุปกรณ์การสอนประกอบด้วยตำราเรียนที่เป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ ระยะเวลาการศึกษาก็ไม่กำหนดแน่นอน และไม่จำกัดอายุของผู้เรียน) วินิจ สังขรัตน์, (45-44 :2544

โรงเรียนปอเนาะในบริเวณกรุงเทพมหานครถือเป็นรูปแบบหนึ่งของสถาบันการศึกษาอิสลามที่ผู้คนเรียกกันติดปาก ถึงแม้สถานศึกษาในรูปแบบนี้มีต้นแบบที่มาจากปัตตานี แต่สถาบันการศึกษาแห่งนี้ก็มีการพัฒนาการที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ โรงเรียนปอเนาะแนวมัตระชะฮ์ในจังหวัดทางภาคใต้ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในปี พ.ศ. 2504 และแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปี พ.ศ. 2526 (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และชาฟีอี อาดำ, 2560 : บทคัดย่อ) และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันการศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 ได้เปิดโอกาสให้ปอเนาะที่ไม่ต้องการแปรสภาพมาขึ้นทะเบียนเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่ถูกต้องตามกฎหมาย (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และชาฟีอี อาดำ, 2560 : 20) ในขณะที่โรงเรียนปอเนาะในบริเวณกรุงเทพมหานครเป็นโรงเรียนนอกระบบประเภทสอนศาสนาตามมาตรา 120 แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 (ราชกิจจานุเบกษา, 2552 : 19) ถึงแม้ในเวลาต่อมาพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 ได้กำหนดให้โรงเรียนนอกระบบหมายรวมถึงสถาบันศึกษาปอเนาะด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2558 : 8) ในความเป็นจริงนั้นสถาบันศึกษาปอเนาะตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะไม่มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร แต่ความรู้สึกของความ

เป็นปอเนาะของโรงเรียนสอนศาสนาซึ่งมีอยู่ในหลายพื้นที่ รวมถึงในบริเวณคลองแสนแสบ โรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบเป็นสถาบันการศึกษาที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาวิเคราะห์ถึงพัฒนาการความเป็นมา เพื่อสะท้อนถึงความพยายามของชาวมลายูมุสลิมในการรักษาอัตลักษณ์และสืบทอดความเชื่อความศรัทธาของตนให้คงอยู่และสานต่อจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนรุ่นต่อ ๆ มา สถาบันการศึกษาเหล่านี้ได้ปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคมใหม่ที่แตกต่างจากสังคมบ้านเกิดเดิมที่จากมาปัดตานี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาแนวทางการปรับตัวของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ข้อมูลหลักได้จากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสารที่ศึกษาผู้วิจัยจะเน้นเอกสารประเภทปฐมภูมิ ซึ่งเป็นเอกสารราชการหรือหนังสืออนุสรณ์ที่นำเสนอประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ส่วนผู้ทรงคุณวุฒินั้นจะประกอบด้วยผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของปอเนาะ บุคคลดังกล่าวได้แก่ ผู้ก่อตั้งปอเนาะ หรือญาติสายตรงของผู้ก่อตั้งปอเนาะ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งปอเนาะ

ผลการวิจัย

โรงเรียนปอเนาะในอดีตเป็นสถานที่ที่ชุมชนรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนา การศึกษาในลักษณะนี้มีรูปแบบเฉพาะตัวที่แตกต่างจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ การเรียนรู้ในสถาบันแห่งนี้จะเน้นการเรียนรู้ผ่านการท่องจำและการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากตำราที่เป็นมรดกทางวิชาการ (กิตาบทุรอซ) ที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานและหลักศาสนา ในสถาบันแห่งนี้จะมีบรรยากาศที่เป็นกันเอง เน้นความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์อย่างใกล้ชิด และใช้ชีวิตร่วมกันในปอเนาะที่ถูกปลูกอยู่รอบบ้านของโต๊ะครู แม้ว่าโรงเรียนปอเนาะในปัจจุบันจะพยายามปรับตัวให้เท่าทันกับยุคสมัย แต่หลักการพื้นฐานของการศึกษายังคงมีรากฐานจากรูปแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาศาสนาและจริยธรรมเป็นสำคัญ

พัฒนาการการของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของชุมชนในการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็เปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมใหม่ของเมืองหลวงที่แตกต่างจากสังคมเดิมที่ตนเองคุ้นเคย เพื่อความต่อเนื่องของพัฒนาการของการศึกษาอิสลาม จำเป็นที่จะต้องย้อนกลับไปกล่าวถึงแหล่งที่มาของศาสนาอิสลามในสมัยศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศาสนทูตท่านสุดท้าย ณ เมืองมักกะฮ์ ท่านได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าให้เป็นเราะสูลในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 และในช่วงสิบปีหลัง ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิต ท่านได้อพยพไปยังเมืองมะดีนะฮ์ (Medina) และเสียชีวิตลงที่นั่นในปี ค.ศ. 632 หลังจากนั้นบรรดาเคาะลีฟะฮ์ (caliphs) ได้ขยายอาณาเขตของอิสลามออกไปจนถึงอุซาคเนย์ ดินแดนมลายู และเข้าสู่อาณาจักร

ปัตตานี จนเมื่อเวลาผ่านไป เมืองนี้ได้กลายเป็นรัฐการค้าของมุสลิมชายฝั่งอย่างเต็มรูปแบบ มีความรุ่งเรืองในด้านการเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลาม จนได้รับการยกย่องว่า “ปัตตานีเป็นกระจุกเงาและเป็นระเบียบแห่งมกกะฮ์ (อภิลูติ อนันตพันธ์, ผกากรอง เทพรักษ์, 2558 : 13)

หลังจากเกิดสงครามระหว่างสยามกับปัตตานีในปี พ.ศ. 2329 จนเป็นเหตุให้ปัตตานีพ่ายแพ้สงคราม เซลยสงครามจำนวนมากถูกเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองหลวง) ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ, (16 :2539 หลังจากนั้น สงครามเพื่อกอบกู้เอกราชได้เกิดขึ้นอีกสองครั้ง (พ.ศ. 2334 และ พ.ศ. 2351) แต่ปัตตานีก็ไม่ประสบความสำเร็จในการกิจดังกล่าว สงครามแต่ละครั้งทำให้ผู้คนในปัตตานีถูกนำเข้าสู่เมืองหลวง ส่วนใหญ่นำไปปล่อยไว้ให้ตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองแสนแสบ นับตั้งแต่บ้านมหานาค บ้านครัว บ้านดอน คลองตัน คลองบางกะปิ บึงกุ่ม หล่อแหลม มินบุรี แสนแสบ คู้ เจียรดับ หนองจอก กระทุ่มราย บางน้ำเปรี้ยว ปลายทางบางนา จนออกสู่แม่น้ำบางปะกง (อาลี เสือสมิง, 2546 : 285-287)

การเคลื่อนย้ายชาวมลายูมุสลิมจากภาคใต้สู่ภาคกลางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-3 ของราชวงศ์จักรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น มิใช่การเคลื่อนย้ายเพียงตัวบุคคลเท่านั้น หากแต่อัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมได้ถูกเคลื่อนย้ายติดตามพวกเขาไปด้วย ไม่ว่าพวกเขาจะถูกนำไปไว้ให้ตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ใด อัตลักษณ์ความเป็นมลายูและการศึกษาเพื่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นมุสลิมนั้นไม่เคยเจือจางหายไป

ประวัติของบรรดาคนอาจารย์หรือผู้รู้ในอดีตที่สามารถเชื่อมโยงกับการเผยแพร่ความรู้ศาสนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อเป็นองค์ความรู้และเกิดความภาคภูมิใจว่า บรรพบุรุษชาวมลายูมุสลิมนับแต่อพยพมาจากปัตตานีไม่เคยสร้างสูญญากาศในการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา ไม่ว่าสภาวะการณ์อันยากลำบากของผู้ที่ต้องอพยพจากบ้านเมืองของตนมาอยู่ในบริบทของสังคมใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมมาก แต่พวกเขาก็สามารถปรับตัว ยืนหยัด และรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นมลายูมุสลิมเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น จนสิ่งดีงามทั้งหลายได้ถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง และยังคงยืนหยัดที่จะสานต่อภารกิจนี้ให้คงอยู่พร้อมกับพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป ชีวประวัติของบรรดาคนอาจารย์ที่มีบันทึกและสามารถนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ มีดังต่อไปนี้

อาจารย์อิสมาแอลซุกรี มินสาคร เกิดในปี พ.ศ 2422 ณ บ้านคลองตัน จังหวัดพระนคร สำเร็จการศึกษาจากนครมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้ย้ายไปอยู่ที่สามอินหลังจากที่ท่านแต่งงานแล้ว และเริ่มเปิดดำเนินการสอนศาสนาที่บ้านของท่านนับแต่นั้นมา ในช่วงแรกเน้นสอนเฉพาะลูกหลานและบุคคลในระแวกใกล้เคียง ต่อมานักเรียนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดต่างเข้ามาสมัครเรียนเพิ่มมากขึ้น ท่านจึงได้ใช้บ้านของท่านและบ้านเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นที่พักอาศัยสำหรับนักเรียนต่างถิ่น เมื่อนักเรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ท่านจึงย้ายมาอยู่บริเวณใกล้กับมัสยิดริวานุ่นอิสลาม และได้ก่อตั้งโรงเรียนริวานุ่นอิสลามขึ้นในปี พ.ศ. 2461)โรงเรียนริวานุ่นอิสลาม 2559 ,: 11(

อาจารย์ต่วน สุวรรณศาสน์ (อิสมาแอล บินฮัจยียะหยา) เกิดในปี พ.ศ. 2432 ที่ตำบลบ้านดอน อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร เมื่ออายุได้ 18 ปี ท่านเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อกับเชคอาลีมาลีเป็นเวลา 8 ปี เมื่อกลับสู่บ้านเกิดจึงเริ่มดำเนินการ

สอนศาสนานับแต่นั้นเป็นต้นมา ท่านได้รับเชิญจากนายซิ่น ซิ่นอังกู ให้ไปสอนศาสนาที่ยะเวีย (อยู่ใกล้สำนักอิทธิธรรมอันยุมันอิสลามในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นลักษณะการสอนที่คล้ายปอเนาะในภาคใต้ กล่าวคือ นักเรียนต้องอยู่ประจำที่โรงเรียน โดยหาอาหารรับประทานเอง เรียนในตอนกลางวัน ฝึกหัดประกอบศาสนกิจในตอนกลางคืน ในปี พ.ศ. 2463 ท่านได้ปรับปรุงจากการสอนศาสนาเพียงอย่างเดียวให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ด้วยการสอนสามัญภาคเช้า และสอนศาสนาภาคบ่ายด้วยตัวท่านเอง โดยขออนุญาตกระทรวงธรรมการจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ ชื่อว่า “โรงเรียนอันยุมันอิสลาม” เปิดสอนทั้งวิชาภาษาอาหรับและมลายู ท่านได้เขียนตำราไว้หลายเล่ม โดยเฉพาะในเรื่องไวยากรณ์ภาษาอาหรับ จากนั้น ในปี พ.ศ. 2480 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นจุฬาราชมนตรีจัดให้มีคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด อีกทั้งได้ร่วมกับกรมศาสนาจัดตั้งอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย และได้ขอทุนให้นักเรียนได้มีโอกาสไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์ ซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทยได้รับทุนมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 99-108(

อาจารย์มุซา ฮานาฟี เกิดในปี พ.ศ. 2433 ณ ตำบลบึงศาล อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก ท่านได้ศึกษาวิชาการศาสนาที่บ้านกระทุ่มราย เขตหนองจอก จากนั้นไปศึกษาต่อบ้านหาดทราย จังหวัดอยุธยา จากนั้นย้ายไปศึกษากับครูวะฮาบ (ครูอะหมัด มะนัง กาเบา) ซึ่งเป็นครูชาวอินโดนีเซีย ที่บ้านบางกอกน้อย กรุงเทพฯ โดยเรียนวิชาการศาสนาทั้งภาษาอาหรับและมลายู เมื่ออายุได้ 12 ปี เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่มักกะฮ์ และในวัย 23 ปี ไปศึกษาต่อยังกรุงไคโร ประเทศอียิปต์ ในระดับมัธยมศึกษาสายสามัญ จากนั้นเข้าศึกษาต่อด้านศาสนาในมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร รวมศึกษาที่ประเทศอียิปต์ทั้งสิ้นเป็นเวลา 7 ปี เมื่อกลับมาสู่มาตุภูมิและแต่งงานแล้ว ญาติผู้ใหญ่ทางอยุธยา ตำบลคลองตะเคียน ได้เชิญท่านไปสอนที่มัสยิดกุฎีซ่อฟ้า ตำบลคลองตะเคียน ให้ชื่อโรงเรียนในครั้งนั้นว่า “โรงเรียนรูกียุลมาอาริฟ” และปัจจุบันพัฒนากลายมาเป็นโรงเรียนอิสลามศรียะฮ์มุสลิมินิ)โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 134-136(

อาจารย์อับลลอลฮ์ (สอน) อับลลอลา เกิดในปี พ.ศ. 2437 ณ ตำบลสี่แยกมหนาค กรุงเทพมหานคร ในวัยเยาว์ท่านได้ศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานกับโต๊ะครูกีฮาซันและครูหมัดเซ็งคลองบางกอกน้อย และโต๊ะกีฮาลาม (บุตรของโต๊ะครูกีฮาซัน) และได้ย้ายมาเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม นนทบุรี และวัดดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร ในขณะที่ท่านอายุได้ 12 ปีเศษ ท่านมีโอกาสไปศึกษาศาสนาอิสลามที่จังหวัดปัตตานี ปอเนาะจาเอาะ ปอเนาะบารามิง ปอเนาะเมาะง ปอเนาะซาลา เป็นเวลาทั้งสิ้น 13 ปี จากนั้นได้ย้ายไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ที่มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัรอีก 9 ปี จากนั้นไปศึกษาต่อยังมหานครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียเป็นเวลา 6 ปี เมื่อท่านได้แต่งงานแล้ว ท่านได้รับการร้องขอจากชาวบ้านบางอ้อให้ไปเปิดสถาบันการศึกษา (ปอเนาะ) ท่านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านตำบลบางอ้อซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านและสถาบันปอเนาะยามิอุลุลูม ในราวปี พ.ศ. 2476)โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 117-122(

อาจารย์ซอและห์ ศรีวิเศษ เกิดในปี พ.ศ. 2451 ณ บ้านหล่อแหล สะพานสูง บางกะปิ จังหวัดพระนคร เมื่ออายุได้ 8 ขวบ ท่านเรียนศาสนาเบื้องต้นที่ปอเนาะท่านครูอัศรเราะห์มาน วงษ์หวังจันทร์ เมื่ออายุ 10 ขวบ เรียนกับครูฮาซัน มังอรุณ ตำบลบางลำภู พระนคร พร้อมสามัญชั้น ป.1 เมื่ออายุ 12 ปี เรียนกับครูถ้วน

สุวรรณศาสน์ ครูการิม หมุดประเสริฐ ครูอับดุลเราะห์มาน กอเซ็ม ที่ตำบลมหานาค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลังจากครูถ้วนถูกเชิญไปสอนที่อันยูนอิสลาม ท่านก็ได้ย้ายไปเรียนต่อทั้งภาคศาสนาและสามัญเป็นเวลา 12 ปี จากนั้นไปศึกษาต่อยังนครมักกะฮ์อีก 1 ปี หลังจากนั้นกลับมาสอนศาสนาในรูปแบบปอเนาะที่บ้านเกิด (โรงเรียนมะเขาะฮะตุตดีน 225 ,48 : 138-140)

อาจารย์มณิศ วิทยานนท์ (การิม) เกิดในปี พ.ศ. 2456 บิดาของท่านเป็นผู้รู้และครูสอนศาสนา อีกทั้งเป็นอิหม่ามประจำสุเหร่าคลองกุ่ม (มัสยิดอิสลาม) บิดาของท่านได้สอนวิชาการในเบื้องต้นให้กับท่าน และต่อมาได้ศึกษาต่อกับอาจารย์ซอและหุ ศรีวิเศษ อาจารย์ซอและหุ มะหะหมัด อาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสน์ ท่านรับราชการเป็นครูใหญ่ประจำบาลหลายที่ เป็นอาจารย์สอนศาสนาและภาษาอาหรับ มลายู ทั้งที่มัสยิด อิสลาม วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย ฯลฯ (โรงเรียนมะเขาะฮะตุตดีน 225 ,48 : 123-128)

อาจารย์เขียวหวาน (อิสมาแอล) โพธิ์กระเจิน เกิดในปี พ.ศ. 2463 ณ บ้านกระทุ่มราย อำเภอนองจอก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเรียนอัลกุรอานกับอาจารย์อับดุลการิม มะกูดี และเรียนศาสนาเบื้องต้นกับอาจารย์ยะหุมัด บักรี (เต๊ะฮะ) เมื่ออายุได้ 10 ขวบ และเรียนวิชาสามัญที่โรงเรียนหนองจอกพิทยาสุนทรณ์ (โรงเรียนหนองจอกพิทยาสุนทรณ์ในปัจจุบัน) (หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาประเภททวิวิชาภิบาลกับครูธรรมศักดิ์) ฮัจยีอับดุลฮาซิม (หมื่นมินทร์) จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากนั้นไปเรียนกับอาจารย์มูสตอฟา การิม เป็นระยะเวลา 2 ปี จนกระทั่งอาจารย์มูสตอฟาย้ายไปอยู่ที่มักกะฮ์ อย่างไรก็ตาม ท่านได้ส่งให้อาจารย์อิสมาแอลไปเรียนต่อกับครูละมุด มุขตารี จากนั้นย้ายไปเรียนกับครูถ้วน สุวรรณศาสน์อีกประมาณ 7 ปี อีกทั้งยังติดตามเรียนในช่วงเวลาสั้น ๆ เพื่อแสวงหาความรู้จากความชำนาญเฉพาะด้านของอาจารย์แต่ละท่าน ได้แก่ ครูอิสมาแอล หะชะนัย ครูอับดุลลอฮ์ ซึ่งเป็นบิดาของอิหม่ามสามารถ วงศ์เสงี่ยม ครูอับดุลลอฮ์ สอน (ครูบะฮ์) แซบะฮ์ (ครูสะมาแอล) โซ๊ะเอ็ง และครูอับดุลเราะห์มาน หมัดเซ็ม ในปี พ.ศ. 2490 .ท่านจึงกลับบ้านเกิดและแต่งงาน ในปีถัดมา ท่านได้รับเชิญให้เป็นครูสอนศาสนาพร้อมกับครูอิซา การิม ที่โรงเรียนอิสลามอนุเคราะห์ จนถึงปี พ.ศ. 2498 .ท่านได้ลาออกไปสอนอยู่ที่บ้านชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2499 .ท่านจึงเปิดโรงเรียนศาสนศึกษา หากวันใดที่ไม่มีการเรียนการสอนที่โรงเรียนท่านก็จะไปสอนนักศึกษาผู้ใหญ่ที่สำนักกออิมมัตอันยูนอิสลาม (โรงเรียนมะเขาะฮะตุตดีน 225 ,48 : 142-146)

อาจารย์อาปีดิน วิทยานนท์เกิดในปี พ.ศ. 2465 ณ คลองหล่อแหล ตำบลสะพานสูง อำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเข้ารับการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนบุญเขาส่งวงศ์มะเขาะ และจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเศรษฐบุตราบำเพ็ญ ในช่วงระหว่างเรียนอยู่ที่นั่น ท่านได้เรียนวิชาการศาสนาขั้นต้นคือ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และวิชาการศาสนาจากตำราภาษามลายูกับบิดาของท่านและอาจารย์ซอและหุ ศรีวิเศษ ต่อมาท่านได้ไปศึกษาต่อกับอาจารย์ซอและหุ ปากคลองหล่อแหล (ซึ่งเป็นบิดาของอาจารย์ประเสริฐ มะหะหมัด โดยใช้ตำราเรียนวิชาการศาสนาที่เป็นภาษาอาหรับ จากนั้นท่านได้ไปศึกษาต่อกับอาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสน์) อดีตจุฬาราชมนตรี (เป็นระยะเวลา 4-3 ปี และได้มีโอกาสไปศึกษาต่อยังหมู่บ้านปูละบาย รัฐกลันตัน สหพันธรัฐมาเลเซียกับอาจารย์มูฮัมหมัดต่อเฮรและคณาจารย์อื่น ๆ อีกหลายท่าน เป็นระยะเวลา 3 ปี เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง ท่านจึงได้มีโอกาสไปศึกษาต่อ ณ มัสยิดอัลฮะรอหม นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียกับคณาจารย์หลายท่านเป็นระยะเวลา 6 ปี อีกทั้งท่าน

ยังได้เป็นผู้ให้ความรู้วิชาการด้านศาสนาในมัสยิดอัลฮะรออมอีกด้วย เมื่อสำเร็จการศึกษาจึงได้เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ และเริ่มสอนศาสนาที่บ้านจนได้ก่อตั้งเป็นโรงเรียนในปี พ.ศ) 2468 .โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 2 , 2548 : 151-153(

อาจารย์อับดุลการิม หลังสัน เกิดในปี พ.ศ. 2468 ท่านได้ศึกษากับครูละมุดพญาไทและได้ศึกษากับครูถ้วน สุวรรณศาสน์ จากนั้นได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนบุญปาย รัฐกลันตัน มาเลเซีย ประมาณ 10 ปี กลับมาจากการเรียนจึงได้สอนหนังสือที่โรงเรียนอิสลามอนุเคราะห์ (กระทุ่มราย) หลังจากนั้นกลับมาจัดตั้งโรงเรียนอิสลามประกอบศิลป์ ประมาณ พ.ศ. 2499 และสอนผู้ใหญ่ที่อันยุมัน)โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 148(

อาจารย์ประเสริฐ มะหะหมัด (มุฮัมมัด บิน ซอและห) เกิดในเดือนพฤษภาคม พ.ศ 2470 .ณ ตำบลสะพานสูง อำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตระกูลของบิดาของท่านเป็นครูสอนศาสนาอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อท่านแต่งงานแล้วจึงย้ายมาอาศัยอยู่ที่ย่านปากคลองแหลซึ่งเป็นคลองซอยที่เชื่อมต่อกับคลองแสนแสบ ท่านก็ยังคงสอนศาสนาให้แก่เยาวชนย่านนั้น บิดาของท่านมีโรงเรียนสอนศาสนาเล็ก ๆ ชื่อโรงเรียนมะฮุมadiyah ท่านได้ศึกษาเรื่องการอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานจนจบเล่มเมื่ออายุได้ 7 ขวบ บิดาของท่านคือครูผู้สอนวิชาการศาสนาให้กับท่าน ท่านได้ศึกษาวิชาการด้านภาษาอาหรับและภาษามลายูควบคู่กับวิชาสามัญจากโรงเรียนบุญเซาะห์ส่งวงศ์มะเซาะฮะจนจบระดับชานะวีย) มัธยมศึกษา (จากนั้นหลังจากเกณฑ์ทหารแล้ว ท่านได้ไปศึกษาต่อวิชาการศาสนายังปอเนาะบารามิงและปอเนาะสำหลา จังหวัดปัตตานีระยะหนึ่ง จากนั้นได้ไปเรียนวิชาการดาราศาสตร์กับอาจารย์อิสมาแอล ฮาซาไนย์ ที่มีสยิดมหานาค จากนั้นเดินทางไปศึกษาต่อทางด้านศาสนาและดาราศาสตร์ที่มีสยิดฮะรออม นครมักกะฮ ประเทศซาอุดีอาระเบีย จากท่านซัยยิด อาหมิน และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้อีกหลายท่านเป็นเวลา 7 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษา ท่านได้เดินทางกลับมาเป็นครูสอนศาสนา หลังจากแต่งงานแล้ว ท่านได้ย้ายมาพำนักอยู่ที่บ้านดอน ท่านอีหม่ามมุสตาฟา ซึ่งเป็นอีหม่ามมัสยิดดาร์ลุ้หมุห์ซันนิงได้เชิญท่านให้ทำการสอนศาสนาแก่นักศึกษาผู้ใหญ่ที่มีสยิดทุกเช้าวันอังคาร ในขณะเดียวกันท่านก็ได้เปิดทำการสอนที่บ้านของท่านด้วยทุกคืนหลังละหมาดมักริบ หลังจากนั้นโรงเรียนมิฟตาฮุลอูลูมิดดินียะห์ได้ถูกก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ อีกทั้งท่านได้รับเลือกอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ให้เป็นจุฬาราชมนตรีคนที่ 16 ด้วยวัย 54 ปี) โรงเรียนมิฟตาฮุลอูลูมิดดินียะห์ 2555 ,: (24-20

อาจารย์ยะหยา ลาตีฟี เกิดในปี พ.ศ. 2470 จบการศึกษาสามัญจากโรงเรียนประชาบาลวัดเชิงเลน นนทบุรี และเรียนศาสนากับบิดาของท่านเป็นเวลา 10 ปี จากนั้นไปศึกษาต่อที่ปอเนาะดาลอ ประมาณ 5 ปี จากนั้นไปศึกษาต่อที่นครมักกะฮ่ออีกประมาณ 7 ปี และได้เข้าเรียนโรงเรียนอินโดนีเซียมักกะฮ่อ ประมาณปีเศษ จากนั้นไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยยาไมอาดัลอิสลามียะฮ์อีก 7 ปี จากนั้นกลับมาสอนศาสนาให้แก่เยาวชนโรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 130-132(

อ.อาหมัดชิฮาบูตดิน ครูสวัสต์ เป็นอาจารย์สอนศาสนาตั้งแต่อยู่ที่มักกะฮ่อ เดินทางกลับไทยเมื่ออายุได้ 25 ปี และตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้น ให้ชื่อว่า มัสลาฮาตุลอิสลามเป็นโรงเรียนประเภทสอนศาสนา และเป็นผู้

ก่อตั้งโรงเรียนประสานวิทยวิวัฒนา สอนตั้งแต่ ป.1 - ม.ศ. 3 และสอนที่อันยมนอิสลาม นามสกุล “ครูสวัสดิ์” ได้มาจากการพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2517 ซึ่งหมายถึง ครูทั้งตระกูล ซึ่งนามสกุลเดิมคือ บินซอและหะ)โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 225 ,48 : 150(

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถจะวิเคราะห์ได้ว่า คณะจารย์แต่ละท่านต่างได้รับการถ่ายทอดความรู้ในเบื้องต้นจากผู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ นั้นหมายความว่ามีความสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อยู่ในชุมชนหรือสังคมมุสลิม บางคนได้รับการถ่ายทอดจากบิดาซึ่งเป็นผู้รู้โดยตรง อาจกล่าวได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวมลายูมุสลิมมีเคียวางเว้นจากการมีผู้รู้ที่คอยถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้คน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2329 หลังจากการที่ชาวมลายูมุสลิมจากภาคใต้ได้อพยพมายังเมืองหลวงแห่งนี้ด้วยเหตุผลทางสงครามระหว่างสยามกับปัตตานี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2422 ซึ่งเป็นยุคของอาจารย์อิสมาแอลซุกรี มินสาคร ซึ่งเป็นช่วงที่เริ่มมีการบันทึกประวัติที่สามารถนำมาอ้างอิงได้ ระยะเวลาระหว่างนั้นประมาณเกือบ 100 ปี หรือนับย้อนบรรพบุรุษประมาณ 2-3 รุ่นเท่านั้น กล่าวคือ อาจารย์อิสมาแอลซุกรี มินสาครเป็นบุตรของฮัจยีอุสมาน) โต๊ะกิจู (มุลทรัพย์ และฮัจยะฮุซอฟียะฮฺ) โต๊ะวังจาด (บิดาของท่านคือฮัจยีอุสมาน เกิดในปี พ.ศ. 2387 .เป็นบุตรของโต๊ะกืออามีนกับโต๊ะวังเซาตะฮฺ โต๊ะวังเซาตะฮฺเป็นบุตรของโต๊ะกืออูเซ็มและโต๊ะวังบาฮู ซึ่งทั้งสองแต่งงานกันที่ยะหริ่ง) อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน (หลังจากมีบุตรชายได้ 2 คนก็ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่สามอิน ส่วนมารดาของท่านคือฮัจยะฮุซอฟียะฮฺ เป็นบุตรของโต๊ะกืออูและฮุกับโต๊ะวังเปาะฮฺ โต๊ะวังเปาะฮฺเป็นบุตรของโต๊ะกืออับดุลเลาะฮฺกับโต๊ะวังแก้ว โต๊ะกืออับดุลลอฮฺเป็นบุตรของโต๊ะกืออูเซ็มกับโต๊ะวังบาฮู (สมคิด มินสาคร, สมหมาย มุลทรัพย์ และคณะ. (ม.ป.ป.) : 6-9) นั้นหมายความว่า โต๊ะกืออูเซ็มกับโต๊ะวังบาฮูคือเครือญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดาของท่านที่ได้แต่งงานกันที่ยะหริ่งก่อนที่จะอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และการที่ท่านสามารถไปศึกษาต่อยังเมืองมกกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบียได้ นั้นหมายความว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ในเบื้องต้นระดับหนึ่งก่อนที่จะไปศึกษาต่อ และในกรณีของอาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสน์ ซึ่งมีอายุน้อยกว่าอาจารย์อิสมาแอลซุกรี 10 ปี เมื่ออายุได้ 18 ปี (พ.ศ. 2450) ท่านได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมกกะฮฺ และศึกษาศาสนาต่อที่นั่นอีก 8 ปี การที่ท่านสามารถไปประกอบพิธีฮัจญ์ และสามารถศึกษาต่อที่นั่นได้ ท่านต้องได้รับการศึกษามาในระดับดีพอสมควร พอที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์และศึกษาต่อที่นั่นได้ เป็นไปได้ว่า ในช่วงช่วงเวลาที่ข้อมูลขาดช่วงเกือบหนึ่งศตวรรษดังกล่าว (พ.ศ. 2329-2422) คงเป็นช่วงก่อร่างสร้างชุมชนหลังจากที่อพยพจากถิ่นฐานบ้านเกิดมา แต่การศึกษาเพื่อการดำรงไว้ซึ่งศาสนาก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดสาย เพราะการศึกษาในอิสลามถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้รู้ต้องถ่ายทอดแก่ผู้ไม่รู้อย่างน้อยก็เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประกอบศาสนกิจหลักได้ และการก่อสร้างมัสยิดอัลอะดีก (สุเหร่าสวนหลวง) ซึ่งเป็นมัสยิดหลังแรกในปี พ.ศ. 2352 หลังจากผู้คนจากปัตตานีจำนวน 4,000 คนถูกนำเข้ามายังเมืองหลวงในสมัยรัชกาลที่ 1 และมีมัสยิดที่มีอุลคือยริยะห์ (สุเหร่ากองอาสามา) ได้ถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยนี้เช่นกัน (สำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, ออนไลน์) พอที่จะเป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางด้านการศรัทธาและการยึดมั่นในการปฏิบัติศาสนกิจของผู้คนที่อพยพมานั้นมิได้ลดน้อยถอยลง สิ่งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงฐานความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนทีพร้อมจะนำออกสู่การปฏิบัติและถ่ายทอดให้กับผู้อื่น เนื่องจากการเผยแพร่ความรู้เป็นภารกิจของผู้รู้ที่ต้องกระทำ และในช่วงระยะเวลาดังกล่าว สังคมมลายูมุสลิมผู้อพยพสามารถสร้างผู้รู้ที่สามารถไปศึกษาต่อยังนคร

มักกะฮ์ได้ และหลังจากนั้นการศึกษาวิชาการศาสนาได้ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง จวบจนปัจจุบัน มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายที่ต่างรู้และเข้าถึงผู้รู้เหล่านั้นได้ เช่น ศิษย์ของอาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสน์ ได้แก่ อาจารย์การิม หลังสัน อาจารย์อาบีดิน วิทยานนท์ อาจารย์มนัส วิทยานนท์ และอาจารย์ ชอและห์ ศรีวิเศษ ศิษย์ของอาจารย์ชอและห์ ศรีวิเศษ ได้แก่ อาจารย์อาบีดิน วิทยานนท์และอาจารย์ มนัส วิทยานนท์ และแต่ละคนต่างก็ไปศึกษาต่อยังปอเนาะทางภาคใต้ บ้างไปศึกษาต่อยังประเทศมาเลเซีย อียิปต์ และซาอุดีอาระเบีย เมื่อกลับมาสู่ภูมิลำเนา ต่างก็ปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่ความรู้สืบทอดกันไป และเป็นที่น่าสังเกตว่า อัตลักษณ์หนึ่งที่ทุกคนมีคือ การเรียนในลักษณะคล้ายปอเนาะทางภาคใต้ที่ใช้ตำราอาหรับและมลายู เหมือนกันทุกคน จึงพอสรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ในวิชาการศาสนามีอย่างต่อเนื่องนับแต่ท่านนบี มุฮัมมัดได้รับการแต่งตั้งเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน

แต่กระนั้นการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมมิได้มุ่งเพียงแค่วิชาการศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จากข้อมูลพบว่า ถึงแม้การเรียนการสอนจะเน้นในด้านวิชาการศาสนาเป็นสำคัญ แต่พวกเขาต่างไม่ละทิ้งการเรียนวิชาสามัญ ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญเมื่อพิจารณาถึงถิ่นฐานใหม่ที่พวกเขาต้องดำรงชีวิตสืบทอดไปซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับสังคมบ้านเกิดที่จากมา ภาษาไทยและวิชาการพื้นฐานมีความจำเป็นอย่างมากต่อการดำรงชีวิตในเมืองหลวงแห่งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่ต้องได้รับความดีความงามทั้งโลกนี้และโลกหน้า การศึกษาทั้งสองด้านจึงถือเป็นสิ่งจำเป็น แต่การศึกษาดังกล่าวก็เป็นไปตามบริบทความต้องการของสังคมในยุคสมัยนั้น

กาลเวลาผ่านไป การก่อร่างสร้างชุมชนเริ่มมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง การเปลี่ยนยุคสมัยจากชนผู้อพยพรุ่นบุกเบิกเปลี่ยนผ่านมาเป็นชนรุ่นต่อมา ซึ่งพวกเขาสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างกลมกลืน ทั้งด้าน ภาษา วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมยังคงไหลเวียนอยู่ในสายเลือด ไม่ว่าจะผ่านมาก็ยุคสมัย สายเลือดความเป็นมลายูมุสลิมยังคงถูกส่งต่อรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนปอเนาะคือประจักษ์พยานหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นมลายูมุสลิมได้เป็นอย่างดี สิ่งดังกล่าวได้รับการสานต่อนับแต่แรกเริ่มตั้งถิ่นฐานจนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนในปัจจุบันได้กลายมาเป็นสถาบันการศึกษาอิสลามระบบปอเนาะ ที่ถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาเป็นหลัก สืบสานอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิม ทั้งด้าน วัฒนธรรม การแต่งกาย รูปแบบการศึกษา ภาษา เป็นต้น ซึ่งกล่าวได้ว่าโรงเรียนปอเนาะเหล่านี้คือส่วนหนึ่งของผลผลิตของบรรดาครูอาจารย์ที่ได้พากเพียรศึกษาทั้งในพื้นที่ ต่างถิ่น และต่างประเทศเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้กับชนรุ่นต่อไปได้ โรงเรียนเหล่านี้มีพัฒนาการที่น่าศึกษาเพื่อเปิดมุมมองและนำเสนอแนวคิดในการที่จะทำให้โรงเรียนเหล่านี้คงอยู่ต่อไปคู่กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ผู้วิจัยมุ่งศึกษาโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้ยังคงมีบทบาทในสังคมและสานต่อกิจการด้านการเรียนการสอนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมิฟตาส์ลุลูมิดดินียะห์ เขตวัฒนา โรงเรียนริดวาน์นอิสลาม เขตบางกะปิ โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 2 เขตสะพานสูง และโรงเรียนศาสนศึกษา เขตหนองจอก

โรงเรียนมิฟตาฮุลอุลุมิดดีนียะห์ เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2498 โดยอาจารย์ประเสริฐ มะหะหมัด (มุฮัมมัด บินซอและหะ) หลังจากที่ทำนสำเร็จการศึกษาศาสนาจากนครมักกะฮะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้จัดการเรียนการสอนให้กับเยาวชนในชุมชนที่บ้านของท่านเอง และอบรมศาสนธรรมให้กับผู้ใหญ่ที่มัสยิด ซึ่งในช่วงนั้นบิดาของท่านได้เปิดทำการสอนตำราศาสนาอยู่ก่อนแล้ว เมื่อจำนวนนักเรียนมีเพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2504 และชาวบ้านอนุญาตให้ใช้ที่ดินใกล้โรงเรียนเพื่อใช้ในการปลูกที่พักหรือปอเนาะให้กับนักเรียน จากนั้นในปี พ.ศ. 2517-2519 ได้มีการพัฒนาสถานที่เรียนจากเดิมเป็นอาคารไม้สองชั้นเป็นอาคารคอนกรีตสามชั้น เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นจนห้องพักมีไม่เพียงพอกับจำนวนความต้องการของนักเรียน จึงมีการสร้างอาคารหอพักขึ้นใหม่เป็นอาคารคอนกรีตสามชั้น และด้วยวิสัยทัศน์ของอาจารย์มุฮัมมัด บินซอและหะ ซึ่งเป็นผู้บริหาร ท่านได้ก่อตั้งมูลนิธิโรงเรียนมิฟตาฮุลอุลุมิดดีนียะห์เพื่อรองรับที่ดินที่มีผู้บริจาคให้ ทั้งนี้เพื่อสร้างและนารายได้มาใช้ในกิจการของโรงเรียน

โรงเรียนเปิดสอนวิชาการศาสนาในระดับฟัรดูอัยน์ เอียะฮาดิยฺ ชานะวียฺ และระดับชั้นอะลียฺ สามารถเทียบโอนความรู้เพื่อศึกษาต่อในระดับชานะวียฺของมะฮัลดุบอุษอัลอิสลามียะฮฺ ประเทศอียิปต์ ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์ มหาวิทยาลัยอัลอิสลามียะฮฺ นครมะดีนะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงอีกหลายแห่งในกลุ่มประเทศอาหรับ ส่วนการศึกษาสายสามัญ นักเรียนสามารถเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ซึ่งได้เปิดทำการเรียนการสอนที่โรงเรียนนี้ และสามารถเลือกเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา เรียนภาคค่ำหรือภาคสมทบ) เสาร์-อาทิตย์ (ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ) โรงเรียนมิฟตาฮุลอุลุมิดดีนียะห์ 2555 ;: 17-(32

โรงเรียนริดวานุนนอิสลาม ก่อตั้งโดยอาจารย์อิสมาแอลซุกรี มินสาคร โดยใช้บ้านของท่านเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอน และท่านเป็นผู้สอนด้วยตนเอง เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ท่านจึงใช้บ้านของท่านและบ้านใกล้เคียงเป็นที่พักอาศัยสำหรับนักเรียนต่างถิ่น จนในปี พ.ศ. 2461 โรงเรียนจึงถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นการเฉพาะ และมีการสร้างห้องพักนักเรียนหรือปอเนาะเพื่อให้นักเรียนที่อยู่ห่างไกลได้มีที่พักอาศัยระหว่างเรียน จากนั้นโรงเรียนได้เปลี่ยนเป็นอาคารไม้สองชั้น ด้วยปัญหาทางการเงินที่มีมาอย่างต่อเนื่องทำให้ในปี พ.ศ 2527 .คณะกรรมการฯ ได้ระดมเงินบริจาคเพื่อก่อสร้างห้องพักให้เช่าซึ่งตั้งอยู่บนที่ดินสาธารณะกุศล) วกัฟ (และในปี พ.ศ. 2533-2535 ได้สร้างอาคารเรียนหลังใหม่ขึ้นอีกหนึ่งหลังเป็นคอนกรีตสี่ชั้น ต่อมาในปี พ.ศ 2541 ได้มีผู้บริจาคห้องพักให้เช่าเพื่อเป็นสาธารณะกุศลเพิ่มเติมอีกเพื่อนำเงินมาใช้ในการบริหารโรงเรียน) โรงเรียนริดวานุนนอิสลาม 2559 ;: (18-17 และเมื่อไม่กี่ปีมานี้ได้มีการสร้างหอพักนักเรียนที่เป็นคอนกรีตสี่ชั้น ขึ้นใหม่ทดแทนจากของเดิมที่ทรุดโทรมรวมถึงอาคารบ้านพักครูด้วย

โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 2 ก่อตั้งโดยอาจารย์อิสมาแอล วงศ์มะเซาะ ในปี พ.ศ. 2460 โดยท่านได้ใช้บ้านของท่านเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนวิชาการด้านศาสนาอิสลาม และท่านเป็นผู้สอนด้วยตนเอง เมื่อผู้คนทราบข่าวจึงฝากบุตรหลานของตนเข้าร่วมเรียนด้วย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2468 จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนสอนศาสนาให้ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ โดยเปิดเป็นโรงเรียนอนุบาล และยังคงใช้บ้านของท่านเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนอยู่ อีก 2 ปีต่อมาท่านได้จัดให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยควบคู่ไปด้วย โดยจ้าง

ครูมาสอนในช่วงบ่าย หลังจากนั้นอีก 3 ปี (พ.ศ. 2573) ได้จัดแบ่งการเรียนการสอนเป็นสองด้าน คือด้าน ภาษาอาหรับและภาษาไทย และอีกราว 3 ปีต่อมา (พ.ศ. 2576) จึงได้เปลี่ยนกิจการของโรงเรียนให้เป็น โรงเรียนประชาบาลชื่อว่า โรงเรียนบุญเชาะสงวรงค์มะเชาะ และชื่อทางศาสนาอิสลามว่า โรงเรียนมะเชาะฮะ ตุดดิน และในปี พ.ศ. 2486-2487ท่านเห็นควรให้มีการสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ที่มีขนาดใหญ่และเป็นสัดส่วนเพื่อ ใช้เป็นสถานศึกษาทั้งด้านภาษาไทยและภาษาอาหรับ ตั้งชื่อโรงเรียนใหม่ว่า “โรงเรียนประชาบาลตำบล สะพานสูง” (บุญเชาะสงวรงค์มะเชาะ) ส่วนชื่อโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามชื่อว่า “โรงเรียนสอนศาสนา มะเชาะฮะตุดดิน” ในปี พ.ศ. 2495ท่านได้จัดระบบการเรียนการสอนด้านศาสนาออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับฟิรดู ดุอัยน์) ประถมศึกษา (มีหลักสูตร 4 ปี และระดับฟิรดูกิฟายะฮฺ) มัธยมศึกษา (มีหลักสูตร 4 ปีเช่นกัน โดย แยกออกเป็น 2 โรงเรียน คือ ภาคฟิรดูอัยน์คือโรงเรียนสอนศาสนา มะเชาะฮะตุดดิน และภาคฟิรดูกิฟายะฮฺคือ โรงเรียนสอนศาสนา มะเชาะฮะตุดดิน 2 โดยใช้อาคารเรียนเดิมทั้งภาคภาษาไทยและภาคภาษาอาหรับ ปี พ.ศ 2502 ได้เปิดใช้อาคารเรียนหลังใหม่ในพื้นที่ 6 ไร่ ซึ่งเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว มีการสอนระดับสูง กำหนด ระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร 4 ปี สอนวิชาเฉพาะต่ออีก 2 ปี โดยผู้ปกครองได้มาปลูกที่พิกาศัย) ปอเนาะ (อยู่เอง ภายใต้อาคารเรียนของโรงเรียน พ.ศ 2510 ด้วยจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น ทำให้สถานที่เรียนไม่เพียงพอ ฝ่าย บริหารจึงเห็นควรให้ก่อสร้างอาคารเรียนหลังใหม่เป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กสองชั้น พ.ศ 2514 ได้มีการ สร้างหอพักนักศึกษาเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว ในปี พ.ศ 2522 ได้มีการสร้างหอพักหลังใหม่ขึ้น เป็นคอนกรีต เสริมเหล็กสองชั้น เนื่องจากหลังเดิมถูกเพลิงไหม้ จากนั้นในปี พ.ศ 2535 คณะศิษย์เก่าได้ร่วมกันจัดงานหา รายได้สร้างอาคารเรียนหลังใหม่แทนอาคารหลังเก่า โดยสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กสองชั้น)โรงเรียนมะเชาะ ฮะตุดดิน 2 2548 ,(8-4 และในปี พ.ศ2552 .-2556 มีการก่อสร้างหอพักนักเรียนเพิ่มอีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากนักเรียนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในปี 2556 ก็ได้มีการสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมเป็น อาคารเรียนสามชั้น

โรงเรียนศาสนศึกษา ก่อตั้งโดยอาจารย์อิสมาแอล (เชียวหวาน) โพธิ์กระเจิน ในช่วงปี พ.ศ251 .1 ด้วย จำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้สถานที่ละหมาดในอาคารเรียนไม่เพียงพอ จึงได้สร้างสถานที่ละหมาด ด้านหน้าอาคารเรียนโดยแยกออกจากตัวอาคารเรียน บริเวณริมคลองแสนแสบ และได้จดทะเบียนเป็นมัสยิด ชื่อว่า มัสยิดซอลาฮุดดิน ในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ 2536 .

ด้วยวิสัยทัศน์ของอาจารย์อิสมาแอลในการอบรม สั่งสอน พัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีความรู้ทางศาสนา มี ศีลธรรม คุณธรรม ควบคู่ไปกับการมีความรู้ความเข้าใจในภาษาอาหรับและภาษามลายู ท่านมีแนวคิดที่ว่า “ภาษานำมาซึ่งความเข้าใจ และเป็นกุญแจสู่ความรู้ทุกแขนง หากผู้เรียนมีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนและพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่อง ” ด้วยแนวคิดดังกล่าวของอาจารย์อิสมาแอล ทำให้ผู้บริหารรุ่นต่อมาสานต่อวิสัยทัศน์ดังกล่าว โรงเรียนจึงได้วางหลักสูตรใหม่ โดยแบ่งชั้นเรียนเป็น 3 ระดับ คือระดับเตรียมความพร้อม 1 ปี ระดับเอียะฮดา ดีย มีให้เลือกเรียน 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรภาษาอาหรับ 3 ปี และหลักสูตรพิเศษเน้นภาษาอาหรับ 2 ปี โดยผู้ที่เลือกเรียนหลักสูตรพิเศษต้องผ่านการทดสอบตามมาตรฐานที่โรงเรียนกำหนด ระดับชานาวี 3 ปี และระดับชั้นอะลีย สามารถเทียบโอนความรู้เพื่อศึกษาต่อต่างประเทศในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์ ในด้านการศึกษาอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการศึกษาด้านศาสนา นักเรียน

สามารถเรียนในระดับมัธยมศึกษาผ่านการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถเลือกเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาจากสถานศึกษาต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ

แม้หลักสูตรการศึกษาและแนวการสอนของโรงเรียนจะเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โรงเรียนยังคงเน้นอัตลักษณ์ของโรงเรียนในการบ่มเพาะเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีความรู้คู่คุณธรรมและประสบความสำเร็จทางด้านวิชาการและการดำเนินชีวิตตามแนวทางของศาสนา) ชมรมศิษย์เก่าศาสนศึกษา 2560 ,: (25-23

สรุปและอภิปรายผล

โรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบ เป็นโรงเรียนสอนศาสนาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่อยู่คู่สังคมมุสลิมมาอย่างยาวนานและยังคงสานต่อการกิจการถ่ายทอดความรู้ศาสนาอย่าง โรงเรียนปอเนาะมีพัฒนาการมาจากปัตตานีในอดีต เป็นอัตลักษณ์ที่ติดตามชาวมลายูมุสลิมที่อพยพมายังกรุงเทพมหานคร ทั้งในด้านรูปแบบการศึกษาที่เป็นลักษณะโรงเรียนประจำ มีปอเนาะอาศัยระหว่างเรียน ใช้ตำราที่เป็นมรดกทางวิชาการ (กิตาบทุรอซ) ที่เป็นภาษาอาหรับและภาษามลายู เน้นการสอนแบบบรรยายที่มีความละเอียดเข้มข้น การเรียนเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงกลางคืน อย่างไรก็ตาม เมื่อปอเนาะถูกนำมาปรับใช้ในบริบทและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป ได้มีการปรับเปลี่ยนตามสภาพแวดล้อมนั้น ๆ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปอเนาะต้องปรับตัวตาม ปอเนาะเกิดขึ้นผ่านพัฒนาการของบ้านของผู้รู้ เมื่อมีผู้รู้ที่ต้องการเผยแพร่ความรู้ ผู้เรียนมักจะไปเรียนที่บ้านและสร้างปอเนาะในบริเวณใกล้เคียง เช่น อาจารย์อิสมาแอลซุกรี มินสาคู ผู้ซึ่งมีการบันทึกประวัติที่สามารถเชื่อมโยงเชื้อสายไปยังบรรพบุรุษที่ปัตตานีก่อนการอพยพได้ เมื่อเวลาผ่านไป ปอเนาะได้วิวัฒนาการตามความต้องการจนกลายเป็นสถาบันศึกษาที่เป็นรูปธรรม มีการเรียนแบบชั้นเรียนในช่วงเช้า-บ่าย มีการสอบวัดผลประเมินผล มีการออกเอกสารรับรองการจบการศึกษา แต่ทั้งนี้ยังคงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นปอเนาะอยู่ แต่ลักษณะหนึ่งที่ต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัดคือ โรงเรียนปอเนาะในกรุงเทพมหานครอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน ลักษณะโรงเรียนนอกระบบประเภทสอนศาสนา ไม่ได้อยู่ภายใต้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะเหมือนในจังหวัดภาคใต้ แต่ผู้คนมักเรียกกันว่าโรงเรียนปอเนาะ ด้วยลักษณะและรูปแบบการเรียนที่คล้ายกันกับทางภาคใต้ โรงเรียนปอเนาะที่ยังดำเนินกิจการอยู่จากอดีตจนมักพบอยู่ตามริมคลองแสนแสบ ซึ่งมีอยู่ 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมิฟตาฮุลอูลูมิดดินียะห์ เขตวัฒนา โรงเรียนนริศวานันอิสลาม เขตบางกะปิ โรงเรียนมะเซาะฮะตุตดิน 2 เขตสะพานสูง และโรงเรียนศาสนศึกษา เขตหนองจอก วิวัฒนาการของโรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบจึงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของชุมชนมุสลิมในการรักษารากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น แม้ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม การสืบทอดความรู้ในด้านศาสนายังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่ขาดสาย

เมื่อเวลาผ่านไปโรงเรียนปอเนาะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคม นโยบายของทางภาครัฐ รูปแบบการเรียนจากเดิมที่มีความยืดหยุ่นสูง ไม่มีโต๊ะ ไม่มีเก้าอี้ ไม่มีการ

ประเมินผล ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย แต่ปัจจุบัน การเรียนการสอนมีความเป็นระบบมากขึ้น มีสถานที่เรียนเป็นการเฉพาะ มีโต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ที่จำเป็น มีการกำหนดวิชาเรียน ตารางเวลาเรียน และการประเมินผล อีกทั้งมีการปรับหลักสูตรให้ตรงกับหลักสูตรของสถานศึกษาในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศอียิปต์ และซาอุดีอาระเบียเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเทียบโอนความรู้ได้หากประสงค์จะศึกษาต่อในต่างประเทศ แม้ในปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โรงเรียนปอเนาะในบริเวณคลองแสนแสบได้มีการปรับตัว แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่เน้นการบ่มเพาะความรู้ทางศาสนาและคุณธรรม ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาสายสามัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ครอบคลุมทั้งสองด้าน และด้วยความยืดหยุ่นที่มีอยู่ในโรงเรียนปอเนาะทำให้นักเรียนสามารถสามารถเลือกเรียนสายสามัญตามสาขาความต้องการและความถนัดได้

ข้อเสนอแนะ

ปอเนาะบริเวณคลองแสนแสบในกรุงเทพมหานครมีพลวัตของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่เร็ว มาก เพื่อให้การปรับตัวของโรงเรียนสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และทำให้โรงเรียนปอเนาะดังกล่าวมีความมั่นคงและยั่งยืน การศึกษาหรือวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มของการบริหารของโรงเรียนปอเนาะดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- ชมรมศิษย์เก่าศาสนศึกษา. (2560) .อนุสรณ์ 60 ปี ปอเนาะครูเขียวหวาน .กรุงเทพมหานคร
- ราชกิจจานุเบกษา25) 5 .(2ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เรื่อง การกำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรของโรงเรียนนอกระบบ .กรุงเทพฯ
- ราชกิจจานุเบกษา25) 58 .(ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เรื่อง การกำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรของโรงเรียนนอกระบบ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 .กรุงเทพฯ
- รุ่งอรุณ กุลธำรง.(2556) . วัดกับมัชฌิมาธิปไตย : ความเป็นมาและการดำรงอยู่ .วารสารไทยศึกษา ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 สิงหาคม - 2555 มกราคม .2556 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วินิจ สังขรัตน์.) 2544 .(อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม) ปอเนาะ (ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ .วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สมคิด มินสาคร, สมหมาย มูลทรัพย์ และคณะ. (ม.ป.ป.) สายสัมพันธ์ตระกูลมูลทรัพย์ สมานรักษ์ มินสาคร. กรุงเทพมหานคร

อภิฤดี อนันตพันธ์ ,ผกากรอง เทพรักษ์ .(2558) .**อัตลักษณ์ลังกาสุกะสู่อาภรณ์มุสลิมร่วมสมัย** .มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

อาลี เสือสมิง (2546) .**ประวัติศาสตร์ขุนนางมุสลิมสยาม** .กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม

อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต ,ซาฟีอี อาดำ .(2560) .**พัฒนาการของปอเนาะ มัдресะฮ์และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้** .รายงานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี พ.ศ2560 .

โรงเรียนมะเซาะฮะตุตติน 225) .48 .(หนังสืออนุสรณ์ มะเซาะฮะรำลึก ปี 48 .กรุงเทพมหานคร

โรงเรียนมิฟตาฮุลอุลุมิตดินียะห์ .(2555) .**อนุสรณ์งานมิฟตาฮุลอุลุมิตดินียะห์ครบรอบ 50 ปี** .กรุงเทพมหานคร

โรงเรียนริดวานุ่นอิสลาม .(2561) 1 .**ศตวรรษ แห่งแผ่นดินสยาม หลังสายธารสุริยวาน** .กรุงเทพมหานคร

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย) .ม.ป.ป. .(มัสยิดอัล-อะดีก .(online)

<https://masjid.islamicbangkok.or.th/masjid/id/31008> สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม256 8

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย) .ม.ป.ป. .(มัสยิดยามีอุลค็อยรียะห์ .(online)

<https://masjid.islamicbangkok.or.th/masjid/id/68565> สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม256 8